

UDK 341.7 (497.1 : 510) «1947» (093.2)
327 (470 : 510) «1947»

ZABORAVLJENA EPIZODA: JUGOSLOVENSKO-KINESKI ODNOSI 1947. GODINE

Jovan ČAVOŠKI
Institut za noviju istoriju Srbije

APSTRAKT: Rad se bavi dosad nepoznatim događajima vezanim za jugoslovensko priznanje Čang Kaj Šekove Republike Kine 1947. godine, kao i malo poznatom posetom kineskih komunista Jugoslaviji. Ovi događaji posmatraju se i u kontekstu širih jugoslovensko-sovjetskih odnosa.

Pre više od godinu dana, jedan pasus iz čuvene knjige o sovjetsko-kineskim odnosima i Korejskom ratu *Uncertain Partners – Stalin, Mao and the Korean War*, autora Sergeja Gončarova, Džona Luisa i Sue Litaja (Sergei N. Goncharov, John W. Lewis, Xue Litai), privukao je moju pažnju. U kontekstu napregnutih odnosa između Sovjeta i kineskih komunista tokom poslednje faze građanskog rata, spomenuta je i Jugoslavija. Prema autorima ove knjige, dva visoka zvaničnika KP Kine, Lu Dingji i Liu Ningji (Lu Dingyi, Liu Ningyi), posetila su Jugoslaviju 1947. godine i tom prilikom vodila razgovore sa jugoslovenskim zvaničnicima. Uzimajući u obzir da u to vreme besni građanski rat, da KP Kine i Narodnooslobodilačka armija Kine vode borbu na život i smrt sa armijama Guomindanga za ovladavanje Mandžurijom (Dongbei), poseta dva visoka komunistička zvaničnika jednoj udaljenoj, ali ideološki bliskoj zemlji, zaista podstiče na razmišljanje.

Da bih doznao nešto više o ovoj poseti, konsultovao sam se sa vodećim domaćim i stranim stručnjacima, ali mi oni, sem onog što stoji u pomenutom pasusu, nisu mogli reći ništa više. Tokom mog studijskog boravka u NR Kini 2005, odlučio sam da se o svemu ovome raspitam kod vodećih kineskih stručnjaka za partijsku istoriju i istoriju spoljne politike. Profesor Niu Đun (Niu Jun) iz Škole za međunarodne studije Pekinškog univerziteta, i sam zainteresovan da se da odgovor na moja pitanja, uputio me je na dr Džanga Baida (Zhang Baijia), direktora Trećeg istraživačkog odeljenja Centra za istraživanje partijske istorije Cen-

tralnog komiteta KP Kine. On mi je potvrdio da su kineski komunisti posetili Jugoslaviju 1947, ali je u posetu došao samo Liu Ningji. Međutim, dostupnih dokumenata nema, jer su u vreme građanskog rata najvažnije instrukcije davane usmeno, tako da je Liu Ningji, po povratku, pred najužim sastavom Politbiroa KP Kine, usmeno izneo rezultate svog puta. Iako razočaran što nisam našao neka dokumenta koja više osvetljavaju ovu epizodu, ipak sam bio zadovoljan da mi je potvrđeno da se ova poseta odigrala.

Po povratku u zemlju preduzeo sam opsežno istraživanje u relevantnim domaćim arhivima: u Arhivu Josipa Broza Tita (AJBT), Diplomatskom arhivu Ministarstva spoljnih poslova (DASMIP) i Arhivu Srbije i Crne Gore (ASCG). Iako broj dokumenata koji sam uspeo da pronađem nije bio veliki, ona su, svojim sadržajem, pokrenula mnoga pitanja. Jugoslovenska dokumenta su potvrdila posetu Liu Ningjia, ali zajedno sa jednim indijskim komunistom, Šripadom Dangeom. Tom prilikom obojica su imala poduži razgovor sa maršalom Titom. Međutim, cilj ove posete nije bila zavera između jugoslovenskih i kineskih komunista, kako tvrdi gorepomenuta knjiga, već je ona bila reakcija na jedan potez jugoslovenske spoljne politike. Radi se o službenom priznanju, mada tajnom, Čang Kaj Šekove Republike Kine, i to uz podršku sovjetskih zvaničnika. Koliko znamo, ovo je, pored Sovjetskog Saveza, jedino službeno (makar i tajno) priznanje Čang Kaj Šekovog režima od strane bilo koje komunističke zemlje.

Ova dosad nepoznata činjenica pomera početak zvaničnih jugoslovensko-kineskih odnosa sa 1949. godine i osnivanja Narodne Republike Kine, kako su to zvanična historiografija i politika tvrdile, na 1947. i uspostavljanje diplomatskih odnosa sa režimom koji je prethodio komunističkom. Zašto se sve to dogodilo, ovaj članak će pokušati pobliže da objasni.

Jugoslavija, Kina i odnosi u komunističkom svetu 1947. godine

Kako nas knjiga *Uncertain Partners...* informiše, tokom 1948. Ivan V. Kovaljov, Staljinov lični predstavnik pri rukovodstvu KP Kine, napisao je izveštaj Staljinu u kome je naglasio da je Mao poslao dva visoka zvaničnika, Lua Dingjija i Lia Ningjija, da saznaju „kako je Jugoslavija, koja se proglasila socijalističkom zemljom, mogla naći put da, u uslovima žestoke borbe između socijalističkog i imperijalističkog tabora, uspostavi prijateljske odnose sa imperijalističkim zemljama, Sjedinjenim Državama i Engleskom”.¹ Iako je ovaj izveštaj pisan za Staljina lično, njegova sadržina, uprkos činjenici da je samo Liu Ningji bio u Jugoslaviji, nije imala nikakve veze sa stvarnim događajima. Ovo samo dokazuje da je Kovaljov bio neobavešten o onom što se zaista dešavalo u Beo-

¹ Sergei N. Goncharov, John W. Lewis, Xue Litai, *Uncertain Partners – Stalin, Mao and the Korean War*, Stanford, Ca: Stanford University Press, 1993, str. 33. Inače, ovaj dokument je iz Kovaljovljeve lične arhive.

gradu, Moskvi i Mandžuriji. Ovakav oštar ton pomenutog izveštaja bio je očigledna posledica svega onog što se odvijalo u jugoslovensko-sovjetskim odnosima tokom 1948. godine. Možda je Kovaljov podsticao Staljinovu paranoju tvrdeći da je Mao Cedung „azijski Tito” ili se samo trudio da što duže ostane u milosti velikog vođe? Bilo kako bilo, konačni izveštaj Staljinu o Maovoj politici direktno je doveo do Kovaljovljevog pada početkom 1950. a izveštaj iz 1948, sa svojim neistinitim sadržajem i istinom znanom samo Staljinu i Molotovu, možda je bio samo početak tog procesa.²

Da li je Tito zaista težio da balansira između blokova 1947, kao što Kovaljov tvrdi, ili je jugoslovenska spoljna politika i dalje pratila vodstvo Moskve, iako su se pojavile određene nesuglasice u međusobnim odnosima? Odgovor na ovo pitanje bliže će nam pojasniti zašto su i kineski nacionalisti i kineski komunisti odlučili da grade odnose sa jednom dalekom zemljom u tako kritičnom trenutku.

Godina 1947. bila je prekretnica u odnosima između Istoka i Zapada i godina u kojoj je hladni rat dobio svoje pravo lice, lice konfrontacije. U tom trenutku, Jugoslavija se nalazila u prvim redovima hladnoratovskog sukoba. Tršćansko pitanje i problematični status Berlina bile su dve tačke na kojima je politički i ideološki sukob lako mogao postati oružani. To je i godina u kojoj su formulisana dva važna dokumenta koja su oblikovala potonji odnos između rivalskih strana. To su bili Trumanova doktrina i Maršalov plan. U prvom slučaju, aktivna jugoslovenska podrška grčkim ustanicima, čak i mimo volje Moskve, bila je direktan uzrok donošenja Trumanove doktrine i formulisanja strategije odbrane Grčke i Turske od komunističke agresije, dok je u drugom slučaju, Jugoslavija trebalo da bude jedan od primalaca zapadne ekonomske pomoći kojom bi se istisnuo sovjetski uticaj iz Evrope.³ U Staljinovom odgovoru na zapadnu akciju, jugoslovenska uloga bila je još istaknutija. Stvarajući Informacioni biro komunističkih i radničkih partija, tj. Informbiro iliti Kominform, Staljin je stvorio organizaciju koja nije bila ni nalik bivšoj Kominterni ili potonjem Varšav-

² Kovaljov je 24. decembra 1949. god. podneo izveštaj „Politika centralnog rukovodstva KPK i praktični problemi”, u kome je oštro kritikovao Maovu spoljnu i unutrašnju politiku kao rezultat odstupanja od Staljinovih saveta i prakse. Kada je Staljin odlučio da sa Maom stvori strateški savez, pokazao mu je, u znak dobre volje, ovaj izveštaj. Tako je Kovaljov žrtvovan za dobrobit sovjetsko-kineskih odnosa. *Isto*, str. 94; Dieter Heinzig, *The Soviet Union and Communist China 1945–1950: The Arduous Road to Alliance*, Armonk, NY, London: M. E. Sharpe, 2004, str. 156–158.

³ Jugoslavija je bila prva od socijalističkih zemalja koje su odbile da idu u Pariz, na konferenciju povodom Maršalovog plana. Ministar spoljnih poslova Stanoje Simić lično je uručio negativan odgovor francuskom ambasadoru u Beogradu. Branko Petranović, *Jugoslavija, velike sile i balkanske zemlje*, Beograd, 1994, str. 56–57. Sovjetski ambasador je 5. jula obavestio Tita da je zadovoljan odgovorom jugoslovenske vlade, ali je sugerisao da se, ipak, ode u Pariz i razbije jedinstveni imperijalistički front. Međutim, Staljin je 7. jula odlučio da se ne prisustvuje konferenciji, pa je naredio Jugoslovenima i ostalim socijalističkim predstavnicima da je bojkotuju. Scott D. Parrish, Mikhail M. Narinsky, *New Evidence on the Soviet Rejection of the Marshall Plan 1947: Two Reports*, Cold War International History Project, Working Paper No. 9, Woodrow Wilson Center, March, 1994, str. 48.

skom paktu. On je iskoristio zajedničku ideologiju da stvori bezbednosni pojas oko Sovjetskog Saveza. Na osnivačkom sastanku u Škljarskoj Porembi u Poljskoj, od 22. do 27. septembra, Kardelj i Đilas su zajedno sa Ždanovom, Staljinovim glavnim ideologom, odigrali ulogu vrhovnih ideoloških arbitara među evropskim komunističkim partijama, a Beograd je izabran za sedište novoosnovane organizacije.⁴ Ovaj događaj bio je trenutak trijumfa za jugoslovenske komuniste, ali i početak trnovitog puta u njihovim odnosima sa Moskvom. Staljin je iskoristio nesumnjivi jugoslovenski revolucionarni kredibilitet da bi okupio evropske komuniste oko sebe, ali je, istovremeno, kod njega jačao strah od policentrizma u komunističkom pokretu, koji je podgrevalo jugoslovensko političko delovanje među balkanskim i evropskim zemljama. Upravo u to vreme kada jugoslovenski ugled, kao rezultat onoga što su mnogi u svetu videli kao uspeh jedne autohtone revolucije, doživljava svoj trenutak trijumfa, paralelno sa dešavanjima u Evropi teče sklapanje veza Beograda sa udaljenom azijskom zemljom.

Na drugom kraju sveta razvijala se još jedna autentična revolucija. Kako su mnogi u to vreme videli, jugoslovensko i kinesko iskustvo imali su mnogo toga zajedničkog, iako su geografska i kulturološka distanca više naglašavale razlike nego sličnosti. Rukovodstvo obe revolucije nije moglo ignorisati socijalne uslove u kojima su se odigrale i ogroman revolucionarni potencijal seljaštva kao najšireg društvenog sloja. Upravo je oslanjanje na seljaštvo, naročito u kineskom primeru, odlučujuće doprinelo konačnom trijumfu obe komunističke partije. Pored toga, ono što su kineski i jugoslovenski komunisti još delili bilo je gorko iskustvo sa Kominternom, čije su instrukcije često štetile njihovim naporima. Međutim, ono što je vrlo važno jeste da su obe revolucije iznedrile dva harizmatična lidera – Tita i Mao Cedunga – koji će, svaki u svoje vreme, uputiti izazov ideološkoj premoći Moskve. Ove sličnosti bile su nužan preduslov da kineski komunisti pođu u Jugoslaviju i pokušaju da je upoznaju.⁵

Polazeći od aktuelne situacije u Kini, Mao Cedung je smatrao da se svet podelio u dva nepomirljiva ideološka tabora. Ovakav stav uobličien je u Maovoj teoriji o „središnoj zoni” koju čine one zemlje Evrope, Azije i Afrike koje leže između Sovjetskog Saveza i imperijalističkih sila. Glavna suprotnost u međunarodnim odnosima, između SAD-a i SSSR-a, najoštrije se prelamala unutar „središne zone” koja će izneti breme borbe protiv imperijalizma. Verovatno je da

⁴ Kako nam dokumenta jasno govore, jugoslovenski delegati su spremno prihvatili sve zaključke ovog sastanka, a Staljin je lično predložio da Beograd bude sedište Kominforma. Ovo je samo potvrdilo važnost jugoslovenske pozicije za stabilnost sovjetskog bloka. ASCG, fond 507, CK SKJ, III/29, Sednica Politbiroa CK KPJ 30. IX 1947. ili Branko Petranović, *Zapisi sa sednice Centralnog komiteta KPJ 11. jun 1945 – 7. jul 1948*, Beograd, 1995, str. 213–219. O međunarodnim implikacijama osnivanja Kominforma videti u Vladislav Zubok, Constantine Pleshakov, *Inside the Kremlin's Cold War: From Stalin to Khrushchev*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1996, str. 130–133; Fransoa Fire, *Prošlost jedne iluzije: Komunistam u dvadesetom veku*, Beograd, 1995, str. 489–492.

⁵ Dobro poređenje između kineske i jugoslovenske revolucije u: Branko Petranović, *Istoričar i savremena epoha*, Beograd, 1994, str. 314–317.

su kineski komunisti smatrali Jugoslaviju, sa njenim značajnim revolucionarnim iskustvom i isturenom pozicijom u odnosu na imperijalističke zemlje, jednim od stubova „središne zone”.⁶

Kada je formiran Kominform, Mao Cedung je na sednici CK KPK 25. decembra 1947. godine, na ratoboran način ovo interpretirao kao potez koji je demoralisao svetsku reakciju, osnažio samopouzdanje potlačenih naroda i učinio njihovu pobedu neizbežnom.⁷ Činjenica da je Beograd izabran za sedište ove organizacije nije prošla nezapaženo ni među kineskim komunistima. Mao je podržao sovjetsku i jugoslovensku kritiku stavova KP Italije i KP Francuske zbog „desnih skretanja” koja su doprinela njihovom neuspehu. S druge strane, on je pohvalio politiku KP Jugoslavije, tvrdeći da su Jugosloveni, za razliku od nekih zapadno-evropskih komunističkih partija, bili dosledni oružanoj borbi i pobedili. Mao je predložio da bi trebalo proučavati iskustvo KPJ u njenoj praksi ujedinjenog fronta.⁸ Ovakvo izjašnjavaње o jugoslovenskoj unutrašnjoj i spoljnoj politici govori nam da je KP Kine visoko cenila KP Jugoslavije i da je jugoslovenski model bio neka vrsta uzora za Kineze. Nesumnjivo, ovo je i rezultat neposrednog kontakta Liu Ningjija sa jugoslovenskim iskustvom tokom ove posete.

Zašto su kineski nacionalisti tražili jugoslovensko priznanje i zašto su kineski komunisti požurili u Beograd da traže određene aranžmane, pokušaćemo da objasnimo na osnovu dosad nepoznatih izvora iz jugoslovenskih arhiva.

Kontroverza priznanja

Priznanje Čang Kaj Šekove Republike Kine nikada nije bilo obnarodovano, a posle raskida sa Staljinom zakopano je duboko u arhive da se, možda, nikada i ne pronađe. Sve zvanične i autoritativne istorije jugoslovenske spoljne politike uvek su započinjale svoje izlaganje o jugoslovensko-kineskim odnosima godinom 1949. i zvaničnim i javnim priznanjem Narodne Republike Kine 5. oktobra iste te godine. Jugoslavija je bila jedna od retkih zemalja, većinom socijalističkih, koje su odmah priznale Centralnu narodnu vladu u Peking.⁹ Leo Mates, jedan od najpoznatijih i najvažnijih jugoslovenskih diplomata, u svojoj knjizi kaže: „Jugoslavija nije imala diplomatske odnose sa Kinom, jedino je postojao počasni konzulat u Šangaju, a i ostale veze sa Kinom bile su vrlo

⁶ Teoriju o „središnjoj zoni” izložio je početkom 1947. god. Lu Dingji, šef propagande KPK, u članku „Objašnjenje suštinskih problema posleratne međunarodne situacije”. Mao je svoj stav o podeli sveta u dva tabora izneo u svom govoru na sednici CK u Sjaohu (Xiaohe) 21. jula 1947. god. *Mao Zedong wenji IV* [Sabrana dela Mao Cedunga IV], Beijing, 1996, str. 268–269.

⁷ Više o ovom govoru u: *Mao Zedong wenji IV*, str. 328–336.

⁸ Niu Jun, „The Origins of the Sino-Soviet Alliance” u: Odd Arne Westad (ed.), *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance 1945–1963*, Washington D. C., Stanford, Ca: Woodrow Wilson Center Press, Stanford University Press, 1998, str. 62.

⁹ Jugoslovensko Ministarstvo spoljnih poslova poslalo je telegram u Peking sa obaveštenjem o zvaničnom priznanju i pozivom da se uspostave diplomatski odnosi. Telegram je poslat preko ambasade u Moskvi. Međutim, zbog opšteg stanja jugoslovensko-sovjetskih odnosa u to vreme,

oskudne... Prema tome, kad je došlo do pobjede revolucionarnog pokreta u Kini i kada je formirana vlada Narodne Republike Kine u Peking, Jugoslavija nije imala potrebu da uskraćuje bilo kakvo priznanje ili da kida bilo kakve veze s vladom na Tajvanu (podvukao J. Č.). Počasni konzulat u Šangaju ionako nije postojao poslije rata.¹⁰ Ovakva izričita tvrdnja u knjizi uticajnog diplomate može da znači samo dve stvari: ili da ništa nije znao o priznanju Republike Kine, pošto je 1947. bio diplomata nižeg ranga, ili da je namerno prećutao tu epizodu, pošto je bila rezultat dogovora sa Staljinom, te je ista mogla imati određeni uticaj na stanje jugoslovensko-kineskih odnosa u vreme kada je knjiga pisana.¹¹ Bilo kako bilo, zvanično priznanje Republike Kine 1947. ostalo je nepoznato za domaću i svetsku historiografiju.

Jugoslovenski odnosi sa Kinom imaju svoju predistoriju koju Mates, takođe, nije spomenuo. Pored počasnog konzulata u Šangaju, veze jugoslovenskih i kineskih diplomata igrale su značajnu ulogu u oblikovanju jugoslovenske spoljne politike pred Drugi svetski rat.¹² Kraljevina Jugoslavija odlučila je 1940. da uspostavi diplomatske odnose sa Sovjetskim Savezom, koje nije imala još od 1918. godine. Nezvanični kontakti između jugoslovenskih i sovjetskih diplomatskih predstavnika održavani su u Ankari. Posrednik u ovim kontaktima bio je kineski otpravnik poslova, za koga poslanik Ilija Šumenković tvrdi da je „lični prijatelj, a možda i poverljiva ličnost, ruskog ambasadora”. „Kineski otpravnik poslova je”, nastavlja Šumenković, „direktno postavio pitanje Terentijevu [sovjetski ambasador] o obnovi odnosa Jugoslavije i Rusije i na to dobio odgovor, da Rusija gleda na to dobrim okom, ali da ona kao velika sila ne može prva učiniti korak u tom smislu.”¹³ Značajna uloga koju je odigrao pomenuti kineski diplomata u sovjetsko-jugoslovenskim odnosima može se okarakterisati kao prvi značajniji kontakt između dve zemlje na zvaničnom nivou. Posle rata, ova epizoda bila je samo podsticaj kineskim nacionalistima da traže zvanične odnose sa vladom u Beogradu koja je, nesumnjivo, bila bliža Moskvi od one koja joj je prethodila.

kineska vlada nikada nije odgovorila na ovaj poziv. Formalni diplomatski odnosi uspostavljeni su tek 10. januara 1955. god. Pre Jugoslavije, NR Kinu priznali su SSSR 2. oktobra, Bugarska 4. istog dana kad i Jugoslavija to je učinila Rumunija, a Mađarska, NDR Koreja i Čehoslovačka 6. oktobra, Poljska 7. Mongolija 16. a Albanija tek 23. novembra. DASMIP, Politička arhiva (PA), 1949, f-99, 419956, *Godišnji bilten jugoslovenske ambasade u Moskvi; Xie Yixian, Zhongguo waijiao shi 1949–1979* [Istorija spoljne politike NR Kine 1949–1979], Beijing, 1998, str. 13.

¹⁰ Leo Mates, *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, Beograd, 1976, str. 211.

¹¹ Kao što ćemo videti, korespondencija o ovom pitanju odvijala se u zatvorenom krugu koji su činili Josip Broz Tito, ministar spoljnih poslova Stanoje Simić i ambasador u Moskvi Vladimir Popović (Popović će biti prvi ambasador u NR Kini od 1955. do 1958. god.), te, možda, Mates zaista nije znao ništa o tome. Ipak, njegovo žestoko insistiranje da ničega nije bilo sa Čang Kaj Šekom pre 1949. pobuđuje sumnju.

¹² Neposredno pred rat, jugoslovenske interese u Kini zastupala je Francuska, da bi, posle francuskog poraza 1940, nastupio prekid do oktobra 1941, kada je Jugoslovenska izbeglička vlada zastupanje interesa na Dalekom istoku poverila Velikoj Britaniji. ASCG, 371, pov. 669, Konstantin Fotić, poslanik u Vašingtonu, obavestio kineskog ambasadora da će Velika Britanija zastupati jugoslovenske interese u Kini, 6. oktobar 1941.

Čang Kaj Šek, ophrvan obavezama koje su mu Sovjeti i Amerikanci nametnuli kroz različite sporazume, a, istovremeno, ulazeći u poslednju fazu građanskog rata, nastojao je da održi Staljinovu neutralnost u svojoj borbi sa KP Kine. Jugoslovensko revolucionarno iskustvo i položaj najbližeg Staljinovog saveznika u Istočnoj Evropi, ukazivali su na Beograd kao najbolje mesto da se iz blizine posmatraju odnosi u sovjetskom bloku i unutrašnje promene jednog revolucionarnog režima. Ono što nam jugoslovenska dokumenta pokazuju jeste da je Čangova vlada zatražila uspostavljanje odnosa još sredinom 1946. godine. Prvi kontakt uspostavljen je u okupiranom Berlinu. Šef jugoslovenske vojne misije u Berlinu, Avšič, 12. avgusta je izvestio Ministarstvo spoljnih poslova da „u ovdašnjoj kineskoj misiji postoji mišljenje da bi trebalo u obema zemljama otvoriti pretstavništva”.¹⁴ Pošto nema dokumenata, ne znamo da li je zvanično odgovoreno na ovu ponudu. Međutim, Jugoslavija nije imala potrebnih sredstava da otvori diplomatsko predstavništvo na Dalekom istoku. Ipak, iznad svega, nije želela da se meša u sovjetske interese u Kini, pošto je to bila vrlo osetljiva sfera sovjetske spoljne politike.

Potvrdu ove pretpostavke možemo naći u prepisci koja je išla između Beograda i Moskve tokom 1946. i 1947, a sve u cilju zaštite jugoslovenskih interesa na Dalekom istoku. Tokom i neposredno posle rata, interese jugoslovenskih građana u zemljama Dalekog istoka zastupao je Generalni konzulat u Čikagu. Pošto je ovo predstavništvo dosta udaljeno od zone svoje jurisdikcije, a pritisnuto čestim zahtevima jugoslovenskih državljana u Kini, Ambasada u Vašingtonu predložila je Ministarstvu da „ako nema mogućnosti da se na nekoj centralnoj tački Dalekog Istoka otvori karijerno predstavništvo, trebalo bi bar naći nekoliko solidnih honorarnih konsula koji bi se starali o našim sunarodnicima”.¹⁵ Jugoslovenska vlada odbacila je ideju otvaranja ambasade u Kini, ali je odlučila da zamoli sovjetsku vladu da „preuzme zastupanje i zaštitu jugoslovenskih interesa u tim zemljama [Kina, Japan i Narodna Republika Mongolija]”.¹⁶ Posle dužih razmatranja u Moskvi, kao i urgiranja sa jugoslovenske strane,¹⁷ sovjetska vlada je prihvatila da zastupa jugoslovenske interese na Dalekom istoku, tj. u Kini i Mongoliji, a što se tiče Japana, jugoslovenska vlada je bila dužna da to pita-

¹³ ASCG, f-34, Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Ankari, Poslanik Ilija Šumenković ministru inostranih dela Aleksandru Cincar Markoviću, 8. januar 1940; Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu*, Beograd, 1992, str. 41.

¹⁴ DASMIP, PA, 1946, f-89, 9734, Telegram Avšiča Ministarstvu inostranih poslova iz Berlina, 12. avgust 1946.

¹⁵ DASMIP, PA, 1947, f-124, 7644, Ambasada u Vašingtonu: Zaštita naših interesa na Dalekom Istoku, 29. april 1946.

¹⁶ DASMIP, PA, 1947, f-124, 7644, Politički načelnik MIP-a Jože Brilej Ambasadi u Moskvi povodom zastupanja jugoslovenskih interesa u zemljama Dalekog Istoka, 5. jul 1946.

¹⁷ DASMIP, PA, 1947, f-124, 9219, Telegram o razgovoru ambasadora Popovića sa Dekanozovom, 1. avgust 1946. i Telegrami sa urgiranjem Velebita oko zastupanja interesa na Dalekom Istoku, 20. septembar i 19. oktobar 1946.

nje postavi pred Saveznički savet za Japan.¹⁸ Na kraju, kineski ministar spoljnih poslova Vang Šide (Wang Shijie) poslao je notu sovjetskom Ministarstvu spoljnih poslova u kojoj saopštava da njegova vlada prihvata da SSSR zastupa jugoslovenske interese u Kini.¹⁹ Činilo se da je priča iz prethodnih meseci okončana ovim sporazumom. Međutim, to je bio samo početak.

Uzimajući sve u razmatranje, bilo bi logično da je kineska strana prihvatila dogovor Beograda i Moskve i da je time pronađen određeni modus preko koga FNRJ i Republika Kina mogu održavati uzajamne odnose. Ipak, to nije bilo tako. Bez obzira na dogovor, kineska strana je nastavila sa insistiranjem da dve države formalno uspostave diplomatske odnose. Jugoslovenska strana je oklevala. To se najbolje vidi iz strogo poverljivog izveštaja koga je Vladimir Popović poslao lično Titu, a ticao se njegovog razgovora sa sovjetskim ministrom spoljnih poslova Molotovom. U ovom izveštaju Popović je saopštio rezultate pregovora sa sovjetskom stranom u vezi sa naoružavanjem jugoslovenske armije, kao i nabavkama neophodne opreme za uspešno sprovođenje petogodišnjeg plana. Pored toga, razgovarano je i o jugoslovenskoj inicijativi za sazivanje konferencije podunavskih zemalja. Na kraju izveštaja Popović je izvestio maršala o kineskim predlozima i kakav je, po tom pitanju, sovjetski stav: „U vezi predloga kojeg nam je uputila kineska vlada preko svog sadašnjeg ambasadora, za uspostavu diplomatskih odnosa, pitao sam ga šta on [Molotov] o tome misli. On je rekao, da je to dobro, kad dolazi inicijativa od kin. B. P. [?!] i da treba da uspostavimo odnose jer to jača demokratski front i učvršćuje međunarodni položaj naše zemlje. Kad sam mu napomenuo da sam o tome razgovarao sa Višinskim i da on misli da bi to mogao koristiti Čang Kaj Šek u borbi protiv komunista, Molotov je rekao: Jasno da Čang Kaj Šek tako misli, ali će se bez sumnje prevariti u računu (podvukao J. Č.). No, ja smatram da se ne treba žuriti. Ja ću sa drugovima pogovoriti o tome i saopštiti vam naše mišljenje.”²⁰ Razmimoilaženja između mišljenja Višinskog i Molotova ukazuju nam na to koliki je bio stepen važnosti Kine u sovjetskoj politici i kako se svaki korak pažljivo odmeravao. Molotov, kao ministar i bliski Staljinov saradnik, imao je veću slobodu da deli savete nego njegov zamenik, ali je i on morao da se posavetuje sa, eufemistički nazvano, „drugovima”, odnosno sa Staljinom lično. Pored toga, Molotovljeva insinucija da će se Čang Kaj Šek prevariti u računu o tome da će jugoslovensko priznanje oslabiti pozicije kineskih komunista, već, naprotiv, da im to može samo pomoći, mogla bi nas uputiti na to da posumnjamo u zvanično prihvaćenu

¹⁸ DASMIP, PA, 1947, f-124, 15015, Telegram Ambasade u Moskvi o odluci sovjetske vlade o zaštiti jugoslovenskih interesa na Dalekom Istoku, 12. decembar 1946.

¹⁹ DASMIP, PA, f-106, 45824, Kineska ambasada u Moskvi izveštava da je primila odluku vlade SSSR-a da zastupa jugoslovenske interese u Kini, 7. mart 1947; DASMIP, PA, 1947, f-124, 48418, Nota Ministarstva inostranih dela SSSR od 11. aprila 1947. u vezi sa odgovorom ministra spoljnih poslova Kineske republike od 17. marta 1947, 15. april 1947.

²⁰ DASMIP, 1947, str. pov. br. 66, SSSR, 24. maj 1947.

tezu u istoriografiji da se Moskva trudila da bude rezervisana u kineskom građanskom ratu da bi izbegla konfrontaciju sa SAD-om na Dalekom istoku. Ipak, za tako nešto potrebna su dalja istraživanja.

U Beogradu se nije dugo čekalo na odgovor Molotova. Vladimir Popović je 5. juna izvestio Ministarstvo i maršala o sledećem sovjetskom odgovoru: „Po poruci Molotova Lavriščev mi je saopštio, da Sovj. vlada nema ništa protiv uspostave diplomatskih odnosa sa Kinom, samo savetuje, da budno sledimo za Kineskim ambasadorom u Beogradu. Javite mi vaše mišljenje, jer je Kineski ambasador već nekoliko puta tražio odgovor.”²¹ Ovo odobrenje došlo je sa najvišeg mesta, a preporuka da se budno motri na kineskog ambasadora u Beogradu kazuje nam da ovo, za sovjetsku stranu, ima veći značaj od samog formalnog priznanja.

Jugoslovenska vlada je ubrzo donela konačnu odluku da formalno prizna vladu Republike Kine i uspostavi diplomatske odnose. Stanoje Simić je 16. juna lično izvestio ambasadu u Moskvi telegramom sledeće sadržine: „Jugoslovenska vlada je odlučila da uspostavi diplomatske odnose sa Republikom Kinom (podvukao J. Č.). Neka ambasador formalno svrši stvar sa kineskom ambasadom u Moskvi. Diplomatsko predstavništvo će biti uspostavljeno kada se pronađe odgovarajuća ličnost.”²² Popović je 21. juna uputio pozitivan odgovor na inicijativu svoje vlade: „Saopštio sam odluku naše vlade kineskom ambasadoru. Zahvalio je i rekao da će se postarati da što pre pošalju svoje ljude u Beograd.”²³ Na taj način, u kalendaru jugoslovensko-kineskih odnosa pojavio se novi datum u nastanku bilateralnih odnosa, a to je 16. jun 1947, iako je taj datum, kao i događaj za koji se vezuje, ostao van vidokruga jugoslovenskog javnog mnjenja i stručne javnosti. Ipak, iako priznanje nije bilo obnarodovano ili ratifikovano kroz parlament, vlada, kao izvršna grana vlasti, ima pun pravni kapacitet da uspostavlja ili prekida diplomatske odnose, te je tako odluka od 16. juna formalno-pravno sasvim legalna.

Međutim, najvažnije pitanje koje se nameće u ovom članku jeste zašto je Staljin odlučio da dozvoli Jugoslaviji da uspostavi diplomatske odnose sa Republikom Kinom u ključnom momentu Kineskog građanskog rata, a da to, koliko nam je poznato, nije bilo dozvoljeno nijednoj drugoj lagerskoj zemlji. Znajući Kovaljovljevu izjavu da je Staljin sve odluke u vezi sa Kinom brižljivo čuvao za sebe i da je to za njega bio problem od najveće važnosti, naše pitanje još više dobija na značaju. Ipak, ovo priznanje ne može se odvojeno posmatrati od dolaska delegata KP Kine u Jugoslaviju i njegovog razgovora sa Titom. Šta su kineski komunisti znali o ovom događaju?

²¹ DASMIP, PA, 1947, f-124, 410722, Telegram ambasadora Popovića u vezi sa telegramom za Maršala str. pov. 66, 5. jun 1947.

²² DASMIP, PA, 1947, f-124, 410722, Odluka jugoslovenske vlade o uspostavi diplomatskih odnosa sa Republikom Kinom, 16. jun 1947.

²³ DASMIP, PA, 1947, f-124, 411669, Telegram ambasadora Popovića o odluci kineskog ambasadora, 21. jun 1947.

Dolazak kineskih komunista

Paralelno sa svim dešavanjima oko jugoslovenskog priznanja Republike Kine, KP Kine i Mao Cedung spremali su se da, po prvi put, tajno posete SSSR. Iako građanski rat još uvek nije bio odlučen u korist komunista, oni su 1947. pokazali ne samo da ne mogu biti lako uništeni već i da mogu da preuzmu inicijativu na bojnopolju. Upravo u tom trenutku Mao je smatrao da bi trebalo sklopiti čvrste aranžmane sa Sovjetima oko vojne i materijalne pomoći. Zato je odlučio da zamoli Staljina da ga sredinom juna primi u Moskvi. Sovjetski vođa je dao pristanak, ali pod uslovom da poseta bude tajna, što je kineska strana i prihvatila. Međutim, Staljin je 1. jula iznenada otkazao posetu, pod izgovorom da bi odsustvo Mao Cedunga moglo štetiti predstojećim operacijama. Kineski komunisti nisu bili preterano zadovoljni ovakvom odlukom, ali su je morali prihvatiti.²⁴ Na fonu ovih dešavanja, Liu Ningji je stigao u Jugoslaviju.

Liu Ningji, predsednik Federacije sindikata oslobođene teritorije Kine,²⁵ zajedno sa Šripadom Dangeom,²⁶ predsednikom Sveindijskog sindikalnog kongresa, došao je u Jugoslaviju da se detaljno upozna sa domaćim revolucionarnim i sindikalnim iskustvom. Iako nemamo detaljnijih podataka o tome kako je Liu Ningji stigao do Jugoslavije i kako se sreo sa svojim indijskim kolegom, ipak, jedini mogući put preko koga su kineski komunisti mogli da dođu u Evropu iz oblasti na severu Kine koje su kontrolisali, bio je preko Sovjetskog Saveza. Uzimajući u obzir osetljivost tadašnjih odnosa KP Kine i Sovjeta, nemoguće je da je Liu Ningji mogao doći u Jugoslaviju bez znanja Moskve. Nažalost, razmere upletenosti sovjetske strane u vezi sa ovom posetom i dalje su nam nepoznate.

²⁴ Odd Arne Westad, *Decisive Encounters: The Chinese Civil War 1946–1950*, Stanford, California: Stanford University Press, 2003, str. 166–167; Dieter Heinzig, *n.d.*, str. 123.

²⁵ Liu Ningji (1907–1994), član KP Kine od septembra 1925. god., obavljao je niz organizacionih dužnosti u provincijskim partijskim organizacijama, kao i u centralnom partijskom aparatu. Od 1946. god. obavljao je dužnost sekretara komiteta za radnički pokret CK KPK, kao i predsednika federacije sindikata oslobođene teritorije Kine. U tom svojstvu je i došao u Jugoslaviju. Godine 1948. postaje sekretar Odeljenja za komunističke partije Evrope i odgovoran je za pitanja radnika, mladih, žena i studenata Kineza u Evropi. Dolazak na čelo Odeljenja za evropske KP može se dovesti u vezu sa njegovom posetom Jugoslaviji, jer je jedan od prvih kineskih komunista koji je, osim Sovjetskog Saveza, posetio druge socijalističke zemlje. Inače, Liu Ningji je predvodio prvu kinesku delegaciju koja je posetila Jugoslaviju 1955. godine. Više o biografskim podacima Liu Ningjija u *Zhongguo Gongchandang lishi dacidian – zonglun, renwu* [Enciklopedijski rečnik istorije Komunističke partije Kine – opšta razmatranja, ličnosti], Beijing, 2001, str. 190. Po povratku iz Jugoslavije, Liu Ningji je objavio dva članka o Titu i Jugoslaviji u hongkonškom časopisu Qunzhong (Mase): „Nova država u usponu” 7. avgusta 1947. i „Tito i nova Jugoslavija” 4. septembar 1947. god. (prim. autora).

²⁶ Šripad Dange je avgusta 1946. nameravao da pošalje 200 indijskih omladinaca iz Britanije da bi učestvovali u izgradnji pruge Šamac–Sarajevo. ASCG, CK SKJ, 507/IX, 42/I–1. Postao je jedan od rukovodilaca Komunističke partije Indije i čovek sa kojim su jugoslovenski predstavnici u Indiji u svim potonjim godinama održavali bliske veze. Tokom rata Indije i Kine 1962, Dange je predvodio krilo partije koje je zauzelo žestoke antikineske pozicije (prim. autora).

Dva gosta iz udaljenih azijskih zemalja susrela su se sa maršalom Titom u Ljubljani 7. jula. Zabeleška o razgovorima koju posedujemo iz Arhiva Josipa Broza Tita krije jednu značajnu činjenicu, a to je da postoje dve verzije razgovora – jedna, skraćena i redigovana, koja je objavljena u Politici 9. jula i duža, neizmenjena verzija koju je Tito lično skratio i na ključnom mestu svojom rukom podvukao i napisao: **Ovdje završiti**. Iza ove Titove primedbe krije se i razlog zbog koga je Liu Ningji došao u Jugoslaviju. U Arhivu Srbije i Crne Gore, u fondu CK SKJ i njegove međunarodne komisije, nalaze se obe verzije koje su prosleđene iz maršalovog kabineta, ali na njima nema Titovih ispravki. Upravo zbog toga su ključna ona dokumenta na kojima je Tito lično radio.²⁷

Tokom samih razgovora, sagovornici su se dotakli najrazličitijih međunarodnih problema. Na samom početku Tito se interesovao koliko se zaista u Kini i Indiji zna o Jugoslaviji i, kako je on to rekao: „Kod nas ima mnogo interesa za Kinu i Indiju. Svaki naš čovek, želeo bi da zna što više o vama”, a naročito zbog toga što smo „trn u oku imperijalista.” Liu Ningji je odmah odgovorio: „Kod nas u Kini u slobodnoj štampi stalno ima vesti o Jugoslaviji. U Čangkajšekovoj [sic] Kini ne znaju mnogo o Jugoslaviji, jer se kroz njihovu štampu ne puštaju vesti o vašoj zemlji.” Tito je pretpostavio da su razlog tome Amerikanci, što je kineski gost spremno potvrdio.²⁸

Dalje se razgovaralo o problemima Svetske sindikalne organizacije na koju su se sve više reflektovale podele između dva bloka. Tito je prihvatio takvo mišljenje i na to je nadovezao probleme koje Jugoslavija ima sa Sjedinjenim Državama, ali je i detaljno obrazložio zašto Jugoslavija neće prisustvovati konferenciji u Parizu povodom Maršalovog plana. Upravo zbog svega navedenog, on smatra da međunarodni sindikalni pokret može igrati veliku ulogu u suprotstavljanju svetskoj reakciji. Takođe, naveo je da Jugoslavija ima velike probleme sa SAD-om pred Savetom bezbednosti u vezi sa svojim južnim granicama.²⁹

Međutim, za nas najznačajniji deo nalazi se na poslednje dve strane. Liu Ningji je predložio da se uspostave veze između sindikalnih organizacija oslobođene teritorije Kine i Jugoslavije, pošto se obe nalaze u Svetskoj sindikalnoj federaciji, jer nije moguće da Jugoslavija ima svoje diplomatsko predstavništvo u oslobođenom delu Kine. Maršal Tito je na to odgovorio: „Jedna je stvar diplomatsko predstavništvo, a drugo sindikalne delegacije. Uspostavljanjem našeg diplomatskog predstavništva u Kini, mi želimo da dodemo u kontakt sa kineskim narodom i da upoznamo naš narod sa događajima u vašoj zemlji. Mi to ne či-

²⁷ AJBT, Kabinet Maršala Jugoslavije (KMJ), I-2-c/2, Maršal Tito primio pretstavnike sindikata oslobođene teritorije Kine i Sveindijskog sindikalnog kongresa; ASCG, CK SKJ, 507/IX, 60/II-1. Duža verzija ima osam strana, od čega su poslednje dve, kao što smo rekli, bile namerno izostavljene.

²⁸ AJBT, KMJ, I-2-c/2, str. 1.

²⁹ AJBT, KMJ, I-2-c/2, str. 2-5. Ovdje je, po prvi put, Tito obrazložio stranim gostima razloge jugoslovenskog suprotstavljanja Maršalovom planu. Što se tiče problema u UN, oni su se odnosili na jugoslovensku pomoć grčkim komunistima, iako to Tito ovdje nije eksplicitno naveo.

nimo zbog Čangkajšeka, nego zato što volimo kineski narod i zato što hoćemo da znamo zašto se on bori (podvukao J. Č.). A kad mi tamo budemo imali svoje predstavništvo onda će i reakcionarna štampa tamo morati nešto da piše o Jugoslaviji.”³⁰ Ovim odgovorom Tito je nedvosmisleno potvrdio jugoslovensko priznanje aktuelne vlasti u Kini i namere da se, u dogledno vreme, tamo otvori i diplomatsko predstavništvo. Ovo je bilo u skladu sa instrukcijama koje su bile date Vladimiru Popoviću da ih saopšti kineskom ambasadoru u Moskvi. Međutim, ono što je još značajnije jeste to da su kineski komunisti bili upoznati sa priznanjem Čang Kaj Šekovog režima i mogućnostima otvaranja diplomatskog predstavništva u Kini, a sve to nameravali su da iskoriste radi učvršćivanja sopstvenih veza sa jugoslovenskom stranom. Pošto je između odluke o priznanju i dolaska Liu Ningjija u Jugoslaviju proteklo manje od mesec dana, zanimljivo bi bilo saznati gde i kako je on to saznao ili su komunisti o svemu ovome bili unapred obavješteni. Znajući da je Liu Ningji mogao doći u Jugoslaviju samo preko SSSR-a, pitanje sovjetske uloge u ovoj poseti dobija na aktuelnosti.

Možda nam čitavu sliku može pojasniti jedno pismo koje je ubrzo posle toga stiglo iz Kine u Jugoslaviju. Sekretar Severoistočnog biroa KP Kine, Lin Bjaio (Lin Biao) je poslao 11. jula pismo Titu.³¹ Lin Bjaio je preporučio maršalu druga U Ven Taoa koji, po naredbi Severoistočnog biroa CK KPK, dolazi kao specijalni izveštač agencije „Nova Kina” (Xinhua), organa CK. Kao razlog dolaska pomenute ličnosti Lin Bjaio navodi: „Zbog objektivnih uslova, nismo bili u mogućnosti da se na vreme upoznamo i proučavamo dragoceno iskustvo evropskih bratskih kompartija, koje su one stekle u borbi za demokratiju i slobodu radničke klase i, istovremeno, nismo mogli da informišemo inostranu progresivnu javnost o herojskoj borbi kineskog naroda, pod rukovodstvom kompartije Kine, u otadžbinskom ratu protiv Japana u prošlosti, kao i u patriotskom odbrambenom ratu protiv američkog imperijalizma i njegovog agenta Čang Kaj Šeka danas. Da bismo popunili tu prazninu, želeli bismo da uspostavimo stalnu informativnu vezu sa Vama, otvorimo filijalu agencije 'Nova Kina' ili njeno

³⁰ AJBT, KMJ, I-2-c/2, str. 8.

³¹ Lin Bjaio (1907–1971), od 1925. god. član KP Kine. Tokom 20-ih i 30-ih godina obavljao je niz odgovornih vojnih funkcija u rukovodstvu partije. Godine 1926. okončao je vojnu akademiju i posle toga je obavljao dužnost komandanta različitih vojnih jedinica, od komandanta voda do komandanta 115. divizije u sastavu 8. armije. Učesnik je Dugog marša, a u ratu protiv Japana predvodio je trupe u čuvenoj kampanji kod Pingsingguana (Pingxingguan) 1937. Juna 1945, na Sedmom kongresu KP Kine izabran je za člana CK, a posle poraza Japana komandovao je trupama na severoistoku (Mandžurija). Od juna 1946. god. sekretar je Severoistočnog biroa. U tom svojstvu je i poslao pismo maršalu Titu. Više o biografiji Lina Bjaioa u *Zhongguo Gongchandang lishi dacidian – zonglun, renwu* [Enciklopedijski rečnik istorije Komunističke partije Kine – opšta razmatranja, ličnosti], Beijing, 2001, str. 346. Uz Mao Cedunga, Džua Dea i Džou Enlaja, Lin Bjaio je bio jedan od ključnih rukovodilaca koji su omogućili pobedu komunista u Mandžuriji, a time i u čitavom građanskom ratu. Pismo osobe takvog kalibra nije bilo posledica lične inicijative, već rezultat promišljene odluke u samom partijskom vrhu (prim. autora).

predstavništvo u Beogradu, da bismo mogli da uspostavimo stalni informativno-propagandni rad u Evropi³² (podvukao J. Č.).

Želja kineskih komunista da u Beogradu stvore propagandni centar za čitavu Evropu govori nam da je za KP Kine jugoslovenska prestonica zauzimala mesto odmah posle Moskve. To samo potvrđuje značaj Beograda u međunarodnom komunističkom pokretu. Uzimajući u obzir da se Liu Ningji tada nalazio u Jugoslaviji, ovo pismo je, verovatno, poslato na njegovo urgiranje ili je bilo rezultat nekih zaključaka njegove posete. Bilo kako bilo, paralelno možemo pratiti dva procesa – jugoslovensko priznanje Republike Kine, zajedno sa pripremama za otvaranje diplomatskog predstavništva u njoj, i posetu Liu Ningjija kojom je trebalo učvrstiti veze dveju komunističkih partija, čiji je ishod trebalo da bude i stvaranje evropskog propagandnog centra kineskih komunista u Beogradu. Ma koliko se činilo nelogičnim da je Jugoslavija uspostavila diplomatske odnose sa nacionalistima, a zidala partijske veze sa komunistima, u Beogradu su se presekli putevi Kineskog građanskog rata. Kakvi su bili interesi Sovjetskog Saveza u ovim dešavanjima i zašto su kineski komunisti, umesto ka Moskvi, svoju partijsku i propagandnu delatnost usmerili ka Beogradu? Kakvu su ulogu jugoslovenska ambasada u Kini i komunistički propagandni centar u Beogradu mogli imati u sovjetskoj strategiji prema Kini? Ovo su samo neka pitanja koja logično proističu iz prethodnog izlaganja. Videćemo kakvi su bili dalji koraci jugoslovenske spoljne politike.

Ko bi trebalo da otputuje u Kinu?

Na samom kraju 1947. godine, ministar spoljnih poslova Stanoje Simić poslao je telegram ambasadi u Moskvi sa sledećom sadržinom: „Obavestite nas da li je moguće preko SSSR-a uputiti jedno poluzvanično lice u Kinu.”³³ Na ovom dokumentu sitnim slovima je rukom napisano „vidio 13. XII”, a nešto niže je i potpis „Broz”. Iako nemamo još dokumenata koja bi nastavila ovu priču, činjenica je da su Tito i Simić doneli odluku da pošalju nekog u Kinu, iako u poluzvaničnom svojstvu. Ko je bila ta ličnost i kakav je bio njen zadatak?

Pošto nam dokumenta ne osvetljavaju identitet ove ličnosti, odgovor smo morali potražiti na drugom mestu. Čitavu stvar pojasnio je Vladimir Dedijer u svojoj knjizi *Izgubljena bitka Josifa Visarionoviča Staljina*. Na samom početku knjige on daje odgovor na naše pitanje: „U januaru 1948. trebalo je da krenem u Kinu i pokušam da napišem knjigu o kineskoj revoluciji. Ideju za taj put dao je drug Tito. Bio sam kod njega jedne zimske večeri..., kada se on nešto zamisli i reče: – Što ne bi napravio jednu ovakvu knjigu o kineskoj revoluciji, malo se kod

³² AJBT, KMJ, I-3-b/385, Pismo sekretara Severoistočnog biroa CK KPK Lin Bjaou drugu Titu, 11. jul 1947.

³³ DASMIP, PA, f-124, 425449, Šifrovani telegram Stanoja Simića ambasadi u Moskvi, 11. decembar 1947.

nas piše o njoj.” Dedijer se zbog obaveza kolebao da prihvati ovakav predlog, pa je Tito dodao: „Kako hoćeš, možeš sve to da ostaviš... Kina je najvažnija...” Na kraju, Dedijer se složio sa Titovim predlogom i prihvatio je sugestiju da otputuje u Kinu, u štab Mao Cedunga. Samo se čekala sovjetska tranzitna viza.³⁴

Zašto je baš na Dedijera pala odluka za ovako osetljiv zadatak? Delimičan odgovor nam on lično pruža. Osim toga što je bio na čelu partijskog aparata za agitaciju i propagandu, što bi u misiji ove vrste bilo od velike koristi, on je poznao jednog Kineza, člana Politburoa KP Kine, Dunga Bivua (Dong Biwu, ali Dedijer koristi staru transkripciju Tung Pi Vu). Njega je aprila 1945. Dedijer upoznao na osnivačkoj konferenciji Organizacije ujedinjenih nacija u San Francisku.³⁵ Jedne večeri Dedijer i Sreten Žujović razgovarali su sa Dugom Bivuom o njegovom revolucionarnom radu i sličnostima jugoslovenske i kineske revolucije. Dung je uručio svoj „Memorandum” da bi ga njegove jugoslovenske kolege mogle objaviti u domaćoj štampi. Dedijer je to i učinio u novembarskom broju časopisa *Trideset dana*. Kasnije, Dung Bivu je poslao Maov referat sa Sedmog kongresa KPK aprila 1945, a on je štampan marta i aprila 1946. godine.³⁶ Tako je Dedijer održavao kontakt sa jednim od visokih funkcionera KP Kine, što je bio jedan od glavnih preduslova da on bude izabran da pođe na ovaj daleki put.

Međutim, kako piše Dedijer, odgovor iz Moskve nije stizao, tako da nije mogao da otputuje. Pošto je u isto vreme KP Indije uputila svoj poziv delegatu KPJ da prisustvuje njenom Drugom kongresu,³⁷ rukovodilac Međunarodnog odeljenja CK KPJ Nikola Kovačević je predložio Dedijeru da otputuje u Indiju i odatle pokuša, preko Burme, da se prebaci u Kinu. Predlog je prihvaćen i, uz Dedijera, određen je i Radovan Zogović da krene na ovaj put. Obojica su pri-

³⁴ Vladimir Dedijer, *Izgnubljena bitka Josifa Visarionoviča Staljina*, Rijeka, 1982, str. 11–12.

³⁵ Mao je poslao Dunga Bivua, zajedno sa Džou Enlajevim sekretarom Čenom Đakangom (Chen Jiakang), da budu u sastavu kineske delegacije u San Francisku. Njihov zadatak je bio i da pridobiju progresivno američko javno mnjenje za komunističku stvar. Tokom svog boravka u SAD-u, objavio je „Memorandum o oslobođenim oblastima Kine”. Michael H. Hunt, *The Genesis of Chinese Communist Foreign Policy*, New York: Columbia University Press, 1996, str. 155.

Dung Bivu (1886–1975) u mladosti je bio pristalica revolucionarnih ideja Sun Jat Sena i član njegove partije. Završio je pravo u Japanu, a po povratku u zemlju prihvatio je marksističke ideje i učestvovao na osnivačkom kongresu KP Kine jula 1921. god. U vreme saradnje sa Guomindangom, obavljao je važne dužnosti u provinciji Hubei, da bi posle otpočinjanja građanskog rata otišao na školovanje u Moskvu. Učestvovao je u Dugom maršu, a potom je bio direktor partijske škole u Jenanu. Tokom rata protiv Japana održavao je veze između KPK i GMD, učvršćujući tzv. ujedinjeni front. Aprila 1945. poslat je u San Francisko kao predstavnik oslobođenih oblasti Kine i KPK na osnivačkoj konferenciji UN. Odigrao je važnu ulogu u delegaciji KPK na pregovorima sa GMD pred izbijanje poslednje faze građanskog rata. Više o biografiji Dunga Bivua u *Zhongguo Gongchandang lishi dacidian – zonglun, renwu* [Enciklopedijski rečnik istorije Komunističke partije Kine – opšta razmatranja, ličnosti], Beijing, 2001, str. 471.

³⁶ Vladimir Dedijer, *n. d.*, str. 14–20.

³⁷ ASCG, CK SKJ, 507/IX, 42/I–7, Pismo generalnog sekretara KPI Džošija kojim se poziva jugoslovenski predstavnik na II Kongres KPI 22–28. februara 1948.

sustvovala Kongresu u Kalkuti krajem februara 1948, ali je bilo kakva nada de se Dedijer može prebaciti u Kinu propala. On se ubrzo vratio nazad u Jugoslaviju.³⁸

Dedijerov put je pao u nezgodno vreme zaoštavanja jugoslovensko-sovjetskih odnosa. U to vreme, delegacija na čelu sa Đilasom, Kardeljem i Bakarićem bila je u Moskvi i imala neprijatan susret sa Staljinom. Čutanje Moskve u Dedijerovom slučaju bila je logična posledica postepenog zaokreta sovjetske politike prema Jugoslaviji. Da li je bilo nekih ranijih aranžmana oko puta ljudi iz KPJ u Kinu, nije nam poznato, ali je sigurno da jugoslovenska strana ne bi predložila takvu stvar bez prethodnih konsultacija sa Moskvom. Šta se stvarno dešavalo, bez adekvatne izvorne građe ne možemo sigurno tvrditi, ali da je Dedijer trebalo da ide u Kinu, na drugi kraj sveta i u vreme najžešćih bitaka građanskog rata, a sve da bi pisao jednu knjigu, vrlo verovatno nije bio osnovni razlog. Inače, u Dedijerovoj knjizi, deo u kome se priča o Kini i Indiji, sem hronološki, apsolutno odudara od ostatka knjige u kome se detaljno izlažu uzrok, tok i posledice sovjetsko-jugoslovenskog sukoba. Možda je Dedijer želeo da da putokaz budućim istraživačima o svojoj ulozi u ovoj priči, ali da, ipak, ne kaže ništa više od toga?

Jedan od mogućih razloga intenziviranja jugoslovenskih odnosa sa Kinom, ali i Indijom, naveo je lično Tito u svojim razgovorima sa Šripadom Dangeom i Liu Ningijem, i to u onom delu koji je lično odstranio iz zvanične zabeleške. On je predložio da se stvori organizacija novog tipa koja bi povezala sve demokratske snage među kolonijalnim i polukolonijalnim narodima: „Jedna takva alijansa demokratskih snaga sveta omogućila bi lakše upoznavanje narodnih masa (...) sa problemima koji postoje u raznim zemljama i sa događajima u svetu. Drugo, takva alijansa bi olakšala raskrinkavanje imperijalističkih podu-

³⁸ Vladimir Dedijer, *n. d.*, str. 20–21, 39. Inače, Dedijer je održavao bliski kontakt sa Šripadom Dangeom, koga smo već pomenuli prilikom posete Liu Ningija Jugoslaviji. Međutim, imamo sasvim suprotno svedočenje Džošija o učešću Dedijera i Zogovića na Kongresu, koje je on izneo marta 1956. god. u razgovoru sa Minderovićem i Ninkovićem: „Kaže da su se oni [KP Indije] odmah posle rata najviše inspirisali borbom KPJ za oslobođenje zemlje i da je naša partija u Indiji uživala najveći ugled i u tom pogledu dolazila odmah posle sovjetske. Ovo je bio period u kome su oni od nas očekivali rukovodstvo za akciju. Međutim, na njih su jako loš utisak ostavili Zogović i Dedijer, delegati KPJ na kongresu 1948. Lično im se nisu svideli pošto su odbili da stanuju u privatnim kućama nekih partijskih radnika koje su specijalno za njih pripremljene i otišli su u hotel, a politički im nisu mnogo pomogli pošto su stalno navijali vodu na otpočinjanje partizanskog rata protiv Nehrua. On kaže... da su jugoslovenski delegati sav svoj ugled i prestiž... bacili na otpočinjanje partizanskog rata. U tom pogledu je njemu kao generalnom sekretaru nudeno (ovde nismo sigurni da li je bilo dato) finansijska sredstva za nabavku 10 000 pušaka. On kaže da bi se jako malo moglo učiniti da se išlo na ovu liniju i da bi jedino izginuli ljudi...” (podvukao J. Č.) Ovakva izjava krajnje protivreći Dedijerovom svedočanstvu i pokreće neka pitanja o ranom jugoslovenskom delovanju u zemljama kao što je bila Indija. Ipak, svedočanstvo se mora uzeti sa rezervom, jer je KPI podržala rezoluciju Informbiroa, bila je bliska i sa KP Kine, sa kojom, bez obzira na izvestan napredak, odnosi SKJ nisu bilo do kraja definisani, a Jugoslavija je održavala bliske veze sa Nehruovom Kongresnom strankom. Jugoslovenski učesnici u razgovoru bili su iznenađeni ovakvom pričom, ali su pokazali da nisu bili upoznati sa detaljima Dedijerove posete. Ovo može ukazati na činjenicu da je Dedijerovo svedočenje, u neku ruku, nepotpuno. ASCG, CK SKJ, 507/IX, 42/I–24, Zabeleška o razgovoru sa bivšim gensekom KPI Džošijem 25. marta 1956. Prisustvovali Minderević i Ninković.

hvata... Ta organizacija mogla bi se zvati Generalni savet demokratskih snaga sveta ili slično... Taj rad ne bi mogao da izazove nikakve optužbe, jer bi program organizacije sadržao najblagorodnije stvari: borbu protiv rata i ratnih hušaka, za slobodu i nezavisnost pojedinih naroda, za nemešanje u unutrašnje stvari drugih zemalja itd. Sve je to vrlo popularno. Sama organizacija ne mora da traži diplomatski agreman. Mi bismo uputili predstavnika Narodnog fronta, koja je kod nas prilično čvrsta organizacija.”³⁹

Deđijerov put u Kinu, pa potom i u Indiju, mogao bi se posmatrati u sklopu ostvarivanja izvesnih kontakata preko kojih bi se mogla povezati politička delatnost u „Trećem svetu”, međutim, u ovom trenutku ne možemo dati definitivni odgovor na takvu pretpostavku. Titovo izostavljanje ovog dela, zajedno sa delom o otvaranju diplomatskog predstavništva u Kini, kao i obavezivanje da će poslati jugoslovenske delegate u buduću organizaciju, sugerišu nam važnost ovog pasusa.

Do danas nepoznato priznanje Čang Kaj Šekove Republike Kine, kao i dolazak predstavnika KP Kine u Jugoslaviju, jasno nam pokazuju da je jugoslovenska spoljna politika vrlo rano počela da uspostavlja veze sa udaljenim zemljama azijskog prostora. Veze sa zemljama kao što su Kina, a posredno u ovoj epizodi i Indija, nedvosmisleno nam ukazuju da su ambicije jugoslovenskog rukovodstva, već te 1947. godine prevazišle balkanske i evropske okvire. Jugoslavija je počela da ispipava puls onog sveta sa kojim će narednih decenija kreirati politiku po kojoj je bila prepoznatljiva u međunarodnim odnosima. Iako će objektivne okolnosti narednih godina usporiti jugoslovensku aktivnost na azijskom prostoru, ipak su ovo bili prvi koraci povezivanja sa zemljama sa kojima Jugoslavija ranije nije imala skoro nikakve političke, ekonomske i kulturne odnose. Ovi događaji pokazali su da su stvarna moć i uticaj Jugoslavije bili mnogo veći nego što se to mislilo i neuporedivo veći od bilo kog drugog sovjetskog satelita.

Pored ovog značajnog otkrića u pozicioniranju ranih aktivnosti jugoslovenske spoljne politike, domaći arhivi nisu bili u mogućnosti da nam pruže konačne odgovore, ali su nam omogućili da postavimo značajna pitanja za dalja istraživanja. U čitavoj ovoj epizodi ključno pitanje se dotiče jugoslovensko-sovjetske koordinacije u odnosu na kinesko pitanje. Kao što smo već naveli, Jugoslavija je, koliko znamo, bila jedina komunistička zemlja kojoj je bilo dozvoljeno da uspostavi diplomatske odnose sa Republikom Kinom, ali i da održava intenzivne veze sa KP Kine i potpomogne njihovu stvar. Sve ovo bilo je ekskluzivno dozvoljeno samo Sovjetskom Savezu. Zašto je Staljin sve to dozvolio jugoslovenskoj strani, na taj način i u takvom trenutku, ne možemo sa sigurnošću reći. Kakva je bila uloga jugoslovenske koordinacije akcija između ambasade koju je, u dogledno vreme, trebalo otvoriti u Kini i spoljnopolitičkog povezivanja sa kineskim komunistima koji dolaze u Beograd? Činjenica da je

³⁹ AJBT, KMJ, I-2-c/2, str. 7–8. Da li se ovakav Titov predlog može posmatrati kao plod trenutnih političkih kalkulacija ili predstavlja tek začetak svetske politike po kojoj će Jugoslavija biti prepoznatljiva u sledećim decenijama? (prim. autora).

sovjetska strana ove događaje duboko zakopala u svojim arhivima i nikada ih nije koristila, čak ni u ideološkim napadima na Jugoslaviju, a mogla je to učiniti, kao i apsolutna tišina jugoslovenskih zvaničnika o ovim događajima, govore nam o značaju svega onog što je okruživalo pomenutu epizodu.

Mogući odgovori, verovatno, leže u arhivima van granica ove zemlje. Ipak, domaći arhivi su otvorili jednu veliku priču i na videlo dana izašle su bitne činjenice koje su brižljivo skrivane od stručne javnosti skoro 60 godina. Dalja istraživanja u budućnosti, kako u zemlji tako i u inostranstvu, mogu nam dati neke konkretnije odgovore.

Summary

A Forgotten Episode: Sino-Yugoslav Relations in 1947

This paper is based on first hand research in major domestic archives. With this article and its new archival findings the author intends to depict until today completely unknown episode in Sino-Yugoslav relations which fits in the larger frame of Soviet-Yugoslav relations and Yugoslavia's role in the hierarchy of the world communist movement.

The whole story started with a passage from the famous book on the Korean War that briefly mentions a visit of the Chinese Communists to Yugoslavia in 1947. Meticulous research in domestic archives elucidated a completely new episode of the Yugoslav foreign policy in the early Cold War period. Documents show us an interesting interaction between Yugoslavia, the USSR and the Communists and Nationalists in China. Everything had started as a decision that the Soviet Union would protect Yugoslav interests in China, but the whole thing evolved into a clandestine diplomatic recognition of Chiang Kai-shek's Republic of China with the clear support from Moscow. As far as we know, this was, besides the Soviet Union, the only formal recognition of the Republic of China (even if clandestine) by any other communist country. The visit of the Chinese Communists was no Titoist conspiracy, as above mentioned book claimed, but a quick reaction of the CCP leadership on the news of recognition and an attempt to strike a deal with Yugoslav side, making Belgrade a propaganda center of the Chinese Communist Party for the whole Europe. When the conflict between Tito and Stalin broke out, any further development of these schemes was interrupted.

These are completely new findings that add new details to the history of Yugoslav foreign policy, pushing back the watershed in Sino-Yugoslav relations from 1949 to 1947 and opening new chapter in the interactions between European and Asian Communist Parties. Also, it sheds light on some aspects of Stalin's China policy and raises questions about the Yugoslav role in the communist world.